

Odlazak vođe smrtonosnih "plemenitih zabluda"

Mirjana Kasapović

Nedavno je političku pozornicu Balkana napustio Milo Đukanović, podnijevši 21. prosinca 2010. ostavku na mjesto predsjednika crnogorske Vlade. Zašto se popularni Milo odlučio povući u zavjetrinu?

Nedavno je političku pozornicu Balkana napustio Milo Đukanović, podnijevši 21. prosinca 2010. ostavku na mjesto predsjednika crnogorske Vlade. Ne može se pouzdano kazati je li to učinio trajno ili privremeno, dragovoljno ili prisilno. Đukanović je već odlazio iz politike i vraćao se u nju u nerazvidnim okolnostima i s neuvjerljivim obrazloženjima. Zašto se popularni Milo, "otac" suvremene crnogorske države, odlučio povući u zavjetrinu? Je li to učinio pod težinom optužbi za kriminal koje pljušte sa svih strana? Je li uvjet napredovanja Crne Gore k članstvu u Europskoj Uniji bilo povlačenje iz nacionalne politike balkanskog "kuma duhanske mafije"? Đukanović je, naime, već ušao u svjetske mafijaške uspješnice, kakve su *McMafija* (2008) Mishe Glenyja i *Gomora* (2008) Roberta Savianija, kao jedan od balkanskih mafijaških kumova. Koliko god priče o Đukanovićevu mafijaštvu bile intrigantne, ponajprije nas zanima njegova politička karijera. A ona se može podijeliti na dvije faze: prvu, od Đukanovićeva ulaska u visoku politiku komunističke Crne Gore i Jugoslavije do poraza Srbije i Crne Gore u balkanskim ratovima 1995, i drugu, od tog poraza do najnovijeg povlačenja iz politike.

Politička zvijezda antibirokratske revolucije

Prvo razdoblje Đukanovićeve političke karijere obilježilo je bezuvjetno savezništvo sa Slobodanom Miloševićem potkraj osamdesetih i u prvoj polovici devedesetih godina. Vjerojatno bi ostao poluanoniman političar da se odmah nije pridružio Miloševićevoj antibirokratskoj revoluciji i postao njezin najvažniji

Mirjana Kasapović, redovita profesorica komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. E-pošta: mkasapovic@fpzg.hr

akter izvan Srbije. Milo Đukanović, Momir Bulatović i Svetozar Marović, trojka na čelu crnogorskog ogranka antibirokratske revolucije, najprije se angažirala u zbacivanju s vlasti stare garde crnogorskih komunista, koji su bili gotovo dogmatski odani titoističkom poimanju socijalizma i federalizma, a potom – što silom što milom, što statutarno što nestatutarno, što institucionalno što izvaninstitucionalno – sama preuzela svu vlast u ondašnjoj najmanjoj jugoslavenskoj republici. "Mladi, lijepi i pametni", kako su im tepale pristaše, dokazali su da je političko obožavanje obično plod potpunog sljepila. Mladi su bili, o ljepoti se ne raspravlja, ali nije ih odlikovala velika pamet koja je u tim teškim vremenima bila najvažnija. Bulatović, najdosljedniji miloševićevac među njima, bio je opasni demagog meka glasa i opakih nakana, koji je pozvao Crnogorce da stvore "antifašistički front protiv pomamljenog ustaštva". Ispao je iz visoke crnogorske politike kao prosrpski kadar, koji je "čuo od svog đeda" da "crnogorski narod ima svoje, crnogorsko ime a srpsko prezime", te da su Crnogorcima "genetski usađene emocije" koje im govore da su "povlašteni dio srpstva i srpske nacije" (nav. prema: Vojičić, 2006:452). Marović, pretenciozni pseudointelektualni davitelj, ostao je upamćen i kao tvorac jezive kovanice o srpsko-crnogorskom "ratu za mir" koji se vodio u Hrvatskoj.¹ Prošao je političku konverziju, te se prije Đukanovića sklonio u zavjetrinu. Đukanović, čovjek jednodimenzionalna mišljenja, kruta ponašanja i oštra jezika, zbog čega je i dobio nadimak "Milo Britva", pokazao se politički najuspješnijim među njima.

Trojka je odvela Crnu Goru u jedno od najmračnijih razdoblja njezine suvremene povijesti. Ideološki zatupljene i propagandno napaljene crnogorske mase postaju snažan oslonac srpske antibirokratske revolucije – jedinoga masovnog prokomunističkoga i protudemokratskog pokreta u Istočnoj Europi potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina, koji njegovi crnogorski akteri nazivaju naprednim pokretom radnika, omladine i boraca koji će s postojećeg poretka skinuti "ljepljivu paučinu birokratije". Trojka svoj kadrovski prevrat u crnogorskoj partiji i državi smatra uvjetom ostvarenja "nove filozofije razvoja". Njihov se savez sa Srbijom čini neraskidivim, a prigovore da služe velikosrpskom nacionalizmu Đukanović proglašava "bolesnim halucinacijama". Na republičkom referendumu 1992. čak se 96 posto građana Crne Gore izjasnilo da želi ostati u državnoj zajednici s Miloševićevom Srbijom. Kako bi, navodno, očuvali socijalizam i Jugoslaviju, Crnogorci se masovno odazivaju ratnoj mobilizaciji, pa tisuće vojnika, rezervista i dragovoljaca, članova republičke teritorijalne obrane i milicije iz Nikšića, Ko-

cijalaca. Crnogorci su bili glavni ratni saveznik srpskih postrojbi i u istočnoj Hercegovini. U ratu se angažiraju i stotine crnogorskih novinara, književnika, svećenika, akademika iz Beograda i Podgorice. Kad je književnik Mirko Kovač pozvao akademika

Nekakva "crnogorska komisija za preimenovanja" predložila je da se nakon osnutka "velike srpske države od Crne Gore do leve obale Neretve" Dubrovnik preimenuje u "Nikšić na moru"

Radovana Samardžića da dignje glas protiv uništavanja Dubrovnika, on je odgovorio: "Situacija za Dubrovnik nije opasna. To je prostituisani grad hotelijera, gdje dolaze američke babe, britanski pederi, glupi Francuzi i njemačke daktilografkinje". Nekakva "crnogorska komisija za preimenovanja" predložila je da se nakon osnutka "velike srpske države od Crne Gore do leve obale Neretve" Dubrovnik preimenuje u "Nikšić na moru" (Vujović, 1996:146, 144). Malobrojna crnogorska opozicija ratu dobiva počasni naziv "bande izdajnika". Kako je rat odmicao i poraz bio sve očitiiji, Crnogorci su postajali sve pokunjeniji, a njihovo je vodstvo počelo grozničavo tragati za izlazom iz gubitničkog saveza sa Srbijom.

"Otac nacije" i rodonačelnik povijesnog revizionizma

Nakon izgubljenih ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te vojno-političkog sloma srpsko-crnogorske strategije na Kosovu poslije 1995. Đukanović stubokom mijenja svoju politiku. Ubrzano se transformira u žestokog protivnika Miloševićeve politike, pretvara samoproglašenu "ekološku republiku" Crnu Goru u fizičko skrovište srpskih opozicionara pred Miloševićevim asasinima, gradi imidž čuvara samostojnosti Crnogoraca i obnove crnogorske države, glumi balkansku zvijezdu proeuropske politike i hrvatskog prijatelja. Sve se to događa u sklopu mnogo zamašnjeg projekta revizije povijesne uloge Crne Gore u nedavnoj prošlosti, i to prema prokušanom "austrijskom obrascu".

Nije ovo mjesto da se iscrpnije izloži austrijski obrazac povijesnog revizionizma koji je razvijen nakon 1945. Ukratko, Austrija i austrijski Nijemci bili su najvjerniji saveznici Hitlerove Njemačke uoči Drugoga svjetskog rata i tijekom njega. Organizirani nacionalsocijalisti postojali su u toj zemlji još od 1926. godine. Na referendumu 1938. za ujedinjenje s Njemačkom izjasnilo se 99,8 Austrijanaca. Još su 1934. svoga kancelara Engelberta Dollfuß ubili zato što se protivio *Anschlusu*. Masovno su sudjelovali u zločinima, a neki od najzloglasnijih njemačkih vojnih zapovjednika bili su podrijetlom Austrijanci. Adolf Eichmann, Ernst Kaltenbrunner, Rudolf Hoess, Franz Stangl rođeni su u Austriji i Führer je, naravno, bio Austrijanac. Premda su činili manje od

Prvo razdoblje Đukanovićeve političke karijere obilježilo je bezuvjetno savezništvo sa Slobodanom Miloševićem

lašina, Podgorice, Ivanograda, Herceg-Novog, Budve i drugih crnogorskih mjesta sudjeluje u pljačkaškome ratnom pohodu na Dubrovnik, Kupare, Mline, Srebreno, Slano, Plat, Konavle...² U Cavtat je, primjerice, prvi upao policijski odred crnogorskih spe-

broj 5 - ožujak 2011.

10 posto njemačkog stanovništva, Austrijanci su tvorili gotovo polovicu upravljačkog osoblja koncentracijskih logora (Michael, 2006:168). Temeljito su i sustavno istrijebili svoje Židove, koji su dali neprocjenjiv doprinos austrijskoj znanosti, kulturi i privredi, te su uvelike bili zaslužni za to što je Beč stoljećima bio kulturna prijestolnica Europe: od oko 200.000 Židova koji su 1933. živjeli u Austriji kraj rata dočekalo je samo oko 7.000 ili svaki trideseti. Robert Michael (2006:167) naziva Austriju "rasadnikom katoličkog antisemitizma".

A ono zlo koje se ne može zanijekati, koje je neizbrisivo i neprenosivo na drugoga, e to je zlo bilo izraz "plemenitih zabluda". Upravo je tako u veljači 2010. Đukanović opisao uzrok svoje kobne politike s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina

No nakon svršetka rata Austrija je sustavno počela graditi imidž žrtve nacističke Njemačke. Tvrdi se da se Austrijanci nisu dragovoljno priključili Njemačkoj, nego su bili okupirani i nasilno pripojeni. Njihovu su zemlju Hitlerove horde naprosto pregazile. Referendum o *Anschlusu* bio je izmanipulirani pseudodemokratski akt bez ikakve težine. Austrijanci nisu uništili svoje Židove, nego su to učinili Nijemci u njihovoj zemlji. Ako su neki Austrijanci i sudjelovali u tome, činili su to pod prijetnjom smrću. Poslijeratna Austrija samo što se nije ugurala u antifašistički tabor kao nekakva gošća-pobjednica, kako je to učinila Italija, ali s manje argumenata od nje, jer se Talijani ipak imali nekakav pokret otpora. Cinici su zaključili da je Austrija bila toliko djelotvorna u svojoj propagandi da je svijetu uspjela predstaviti Bettehovena, koji je rođen u Bonnu, kao Austrijanca, a Hitlera, koji je rođen u austrijskom Branauu na Innu, kao Nijemca.

Slično se razvijala priča i o Crnoj Gori. Crna Gora tako nije bila politička i ratna saveznica Miloševićeve Srbije, nego njezina prva i najveća žrtva. Ona nije dragovoljno ušla u taj savez, nego je to morala učiniti zato što je bila iznutra i izvana okupirana zemlja. Bila je žrtva demonske manipulacije s "beogradske velikodržavne, nasilničke i diktatorske adrese", kazao je obraćeni demokrat Đukanović, s koje se smišljeno potencirala opasnost za opstanak Crne Gore od "neposrednog okruženja", to jest od Hrvatske, kako bi je privezala za Beograd. Crnogorci su "pomalo naivno" bili uvučeni u "poziciju saučesnika u ratnim i nasilničkim događajima, koja je imala tragičan epilog na dubrovačkom i širem jugoslovenskom prostoru" (nav. prema: Vojčić, 2006: 564). Nizali su se iskonstruirani dokazi da Crna Gora i Crnogorci zapravo nisu htjeli rat i da su "zalutali u tuđi scenarij". Uvijek nadpredstavljani Crnogorci u vojnom establišmentu i njegovu umirovljeničkom ešalonu u SUBNOR-u u Beogradu bili su

zapravo srpski agenti. Ni Milošević, koji je podrijetlom Crnogorac, nema ništa s Crnom Gorom, jer se izjašnjavao i osjećao kao Srbin. Srbima su se, doduše, izjašnjavale i osjećale i tisuće crnogorskih dinastijskih, građanskih i komunističkih političara, ratnika, znanstvenika i umjetnika, pa se njihova djela danas ugrađuju u moderni crnogorski nacionalni identitet. A ono zlo koje se ne može zanijekati, koje je neizbrisivo i neprenosivo na drugoga, e to je zlo bilo izraz "plemenitih zabluda". Upravo je tako u veljači 2010. Đukanović opisao uzrok svoje kobne politike s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina Mati Đakoviću, uredniku i voditelju razgovorne emisije "Telering" na bosansko-hercegovačkoj televiziji OBN.

Đukanovićevo naslijeđe: neintegrirana nacija i nekonsolidirana demokracija

Đukanović je uspio osamostaliti Crnu Goru od Srbije, ali je novostvorena crnogorska država fragilna politička tvorevina. To je jedina postkomunistička država u Europi, osim autoritarne Bjelorusije, u kojoj u proteklih dvadesetak godina nije bilo nijedne stvarne smjene na vlasti. U osam ciklusa parlamentarnih (1990, 1992, 1996, 1998, 2001, 2002, 2006, 2009) i pet ciklusa predsjedničkih izbora (1992, 1997, 2002, 2007, 2009) uvijek su pobjeđivali Savez komunista i stranke koje su bile njegove izravne ideološke, organizacijske i kadrovske sljednice. U Crnoj Gori na vlasti nikad nije bila politička desnica. A dvije mirne smjene stranaka na vlasti minimalni su Huntingtonov pokazatelj konsolidacije demokratskoga političkog poretka.

Konsolidirana demokratska država tim je važnija što se ona pojavljuje kao glavni akter tvorbe građanske crnogorske nacije (Biber, 2003; Malešević i Uzelac, 2007; Biber i Winterhagen, 2009). Crna Gora je, naime, iznimka od povijesnog obrasca tvorbe nacionalnih država u Srednjoj i Istočnoj Europi prema kojemu su, pojednostavnjeno rečeno, formirane etničke odnosno nacionalne zajednice stvarale svoje nacionalne države. U Crnoj Gori bi, nasuprot tome, novostvorena država trebala stvoriti svoju građansku ili civilnu naciju. A da proces tvorbe moderne crnogorske nacije nije dovršen potvrđuje više činjenica. Ponajprije, crnogorski državljanski korpus duboko je rascijepljen na one koji se izjašnjavaju Crnogorcima i one koji se izjašnjavaju Srbima. Etnička rascijepjenost dramatično se proširila i produčila upravo u procesu državnog osamostaljenja: dok se 1961. Srbima izjašnjavao 3 posto, 1971 – 7,5 posto, 1981 – 3,3 posto,

Profil ličnosti

Ime i prezime: Milo Đukanović

Datum i mjesto rođenja: 15. veljače 1962, Nikšić, Crna Gora

Obrazovanje: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Podgorici

Imovinsko stanje: neprocijenjeno

Politička karijera: član CK SKJ od 1979. Predsjednik crnogorske vlade u šest mandata (1991-1998, 2003-2006, 2008-2010), predsjednik Republike Crne Gore u dva mandata (1998-2003, 2006-2008)

Stranačka pripadnost: Demokratska partija socijalista (DPS)

Status nakon ostavke: predsjednik DPS-a

Đukanovićeve "plemenite zablude"

Nakon što je ustvrdio kako naponi da se jugoslavenska kriza riješi mirnim putem nisu uspjeli, crnogorski premijer Milo Đukanović obrazložio je zašto se to dogodilo: "Zato što smo, kao sagovornika sa hrvatske strane, imali ustaše, licemjere, kriminalce, raspomamljene krovoloke, riječju plaćenike, čiji je zadatak da razbiju jugoslavensku državu... Hrvatska vlast je po svaku cijenu htjela rat i – ima ga... lako nam ratovanje kud i kamo više priliči, izbjegavali smo ga sve dok je to bilo moguće, sve dotle dok ustaške formacije nijesu najdirektnije ugrozile Crnu Goru i živote naših građana... Nametnuti rat ćemo dobiti, baš kao što smo takve protivnike kao što su oni pobjeđivali čitave naše istorije. Samo ovoga puta ćemo ih pobijediti i završiti zajednički život s njima, nadam se – za sva vremena. Pri tome, Boka će ostati tamo gdje joj je mjesto, u sastavu Republike Crne Gore, a nadam se da će se u toj diobi i formiranju nove državne zajednice u kojoj ćemo živjeti i granice sa Hrvatskom povući mnogo prirodnije i logičnije, nego što su to uradili priučeni boljševički kartografi, čiji je, izgleda, jedini cilj bio da nad Crnom Gorom, u dijelu Boke Kotorske, ostave hrvatsko starateljstvo".

Izvor: Vojčić, B. (ur.). (2006). *Dubrovnik: "rat za mir"*. Beograd: HHO Srbije, str. 421, 422.

1991 – 9,3 posto stanovnika Crne Gore, godine 2003. taj se udio popeo na visokih 30,1 posto (Bideleux i Jeffries, 2007:472). Takva promjena u nacionalnoj strukturi zemlje – koja je shvatljiva samo iz bitno promijenjenoga povijesno-političkog konteksta, ali i iz složene politike identiteta u predkomunističkoj i komunističkoj Crnoj Gori – izrazila se i u rezultatima referenduma o neovisnosti 2006. godine: samo je 55,5 posto glasača bilo za neovisnost, a 44,5 posto protiv nje. Neovisnost je izglasovana s 2.090 glasova iznad praga od 55 posto što ga je arbitrarno postavila Europska Unija kao svoj uvjet priznavanja legitimnosti rezultata referenduma. Crna Gora tako se državno osamostalila s najslabijom potporom svojih građana od svih bivših jugoslavenskih republika, a presudne su glasove donijeli pripadnici albanske, bošnjačke i hrvatske manjine. Snažna etnička polarizacija očitovala se u izbornim rezultatima znatno prije referenduma. Tako je u drugom krugu predsjedničkih izbora 1997. Milo Đukanović pobijedio Momira Bulatovića s 5.488 ili 1,6 posto glasova prednosti (Goati, 2001:221).

Danas su dvije podijeljene etničke skupine većinom politički okupljene oko procrnogorske Demokratske partije socijalista i prosrpske Socijalističke narodne partije (Vujović i Komar, 2006). A to otvara novi problem: ako, naime, i dođe do izborne smjene na vlasti, vlast bi preuzeo prosrpski politički blok, što bi neposredno ugrozilo ili makar ozbiljno potkopavalo crnogorsku državnost i potencijalno destabiliziralo cijelu regiju. Đukanović se sklonio u zavjetrinu. Vidjet će se je li Crnu Goru ostavio na političkoj vjetrometini.

Bilješke

- 1 Na izvanrednoj sjednici Vlade i Predsjedništva Crne Gore 2. listopada 1991. "Svetozar Marović je, nasuprot zvaničnom stavu da se Crna Gora ne nalazi u ratu, rekao da se 'nalazimo u ratu. Ali, s tom razlikom što je ovo rat koji će donijeti mir! Ovoga puta... mir je jedino moguće obezbijediti ratom – neovisno koliko će biti patnje i bola!" (Vojčić, 2006:519).
- 2 Neprocjenjiva svjedočanstva o ratnom ozračju i aktivnosti Crne Gore u prvoj polovici devedesetih godina prikupljena su u zborniku *Dubrovnik: "rat za mir"* (2006) koji je uredio crnogorski novinar Branko Vojčić. Iz njih izranja i portret Mila Đukanovića, kako prije tako i poslije 1995.

Literatura

- Biber, F. (ur.) (2003). *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Nomos.
- Biber, F., Winterhagen, J. (2009). Erst Staat – dann die Nation: Staats- und Nationbildung in Montenegro. *Südosteuropa*. (57) 1:2-24.
- Bideleux, R., Jeffries, I. (2007). *The Balkans. A Post-Communist History*. London i New York: Routledge.
- Goati, V. (2001). *Izbori u SRJ od 1990. do 1998*. Beograd: CeSID.
- Malešević, S., Uzelac, G. (2007). A nation-state without the nation? The trajectories of nation-formation in Montenegro. *Nations and Nationalism*. (13) 4:695-716.
- Michael, R. (2006). *Holy Hatred. Christianity, Antisemitism, and the Holocaust*. London: Palgrave Macmillan.
- Vojčić, B. (ur.) (2006). *Dubrovnik: "rat za mir"*. Beograd: HHO Srbije.
- Vujović, S. (1996). Nelagoda od grada. U: Popov, N. (ur.). *Srpska strana rata*. Beograd: Republika.
- Vujović, Z., Komar, O. (2006). *Političke partije u Crnoj Gori*. U: Lutovac, Z. (ur.). *Političke stranke i birači u državama bivše Jugoslavije*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, str. 173-203. ■